

**ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ ТА НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ
(на матеріалі повісті М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки»
та її україномовного перекладу)**

У статті аналізуються мовні засоби зняття негативної енергії, породженої накопиченими негативними емоціями внаслідок негативного сприйняття і оцінки дійсності, що функціонують в мовній свідомості особистостей в російській і українській лінгвокультурах. До цих мовних засобів перш за все належать паремії-прокляття, репрезентовані крізь призму мовної свідомості М. Гоголя як носія української ментальності та її відображення в його російськомовному художньому тексті.

***Ключові слова:** ментальність, негативні емоції, паремії-прокляття, лінгвокультура, художній текст, мовна особистість, мовна свідомість.*

Сліпецька В.Д. Средства выражения негативной оценки и негативных эмоций в украинской и русской лингвокультурах (на материале повести Н. Гоголя «Вечера на хуторе близ Диканьки» и ее украиноязычного перевода). *В статье анализируются древние языковые способы снятия негативной энергии, порожденной накопленными негативными эмоциями вследствие негативного восприятия и оценки действительности, бытующие в языковом сознании языковых личностей русской и украинской лингвокультур. К этим языковым средствам прежде всего относятся паремии-проклятия, представленные сквозь призму языкового сознания Н. Гоголя как носителя украинской ментальности и отраженные в его русскоязычном художественном тексте.*

***Ключевые слова:** ментальность, негативные эмоции, паремии-проклятия, лингвокультура, художественный текст, языковая личность, языковое сознание.*

Slipetska V.D. Means of expression of negative estimation and negative emotions in Ukrainian and Russian linguocultures (based on the novel written by M. Hohol' «Eves on the Farm near Dikan'ka» and its Ukrainian translation). *The article focuses on the analysis of language means of liquidation of negative energy caused by negative emotions and estimation of reality that function in personality's language consciousness in Russian and Ukrainian linguocultures. Paremia-curse words belong to these language means and represent M. Hohol's language consciousness, a representative of Ukrainian mentality, and the way it's reflected in his Russian fiction text.*

***Keywords:** mentality, negative emotions, pemeia-curse words, linguocultures, fiction text, language personality, language consciousness.*

Принцип антропоцентризму дедалі виразніше виявляється в гуманітарних науках, передусім у мовознавстві, що пов'язано й із виявленими культурологічними чинниками, які активізували в останні роки популярність лінгвокультурологічних досліджень, зокрема й в ракурсі проблем міжкультурної комунікації. Діяльність людини, як відомо, не відображається, а переломлюється в її свідомості, спроможної до різних змін, зумовлених складною людською сутністю. Мовна особистість як суб'єкт мовної діяльності не лише дає об'єктивну інформацію про довкілля, а й виражає суб'єктивне ставлення до навколишнього світу – виражає почуття, емоції, оцінку, що яскраво репрезентується передусім у комунікативному просторі, в просторі художнього тексту.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики вивчення засобів вираження емоцій і їх оцінки посідає особливе місце. Така зацікавленість пояснюється передусім тим, що емоції й оцінка як універсальні філософські, лінгвістичні й психологічні категорії є основними компонентами процесу комунікації. В останній час у міжособистісних, інтерактивних стосунках простежуємо вияв неабиякої агресії. Необхідно, як видається, активізувати мовні засоби, що допоможуть її нейтралізувати, а для цього варто звернутися до ментального досвіду наших предків.

Упродовж останнього десятиріччя вийшло друком чимало наукових досліджень, присвячених визначенню поняття оцінки як філософської, так і лінгвістичної категорії, процесу її лексикалізації і граматикизації (Н. Арутюнова, О. Вольф, Т. Космеда), проблеми співвідношення оцінки та емоцій (В. Шаховський, В. Вілюнас, О. Філімонова, А. Яновець), вивчення співвідношення категорії оцінки та категорії модальності (Ф. Бацевич, О. Вауліна, А. Загнітко, Т. Ніколаєва), виявлення особливостей лексичного вираження оцінки (Л. Бабенко, Т. Космеда, О. М'ягкова, О. Островська), її граматичної репрезентації (Т. Булигіна, О. Дибовський, В. Жура, Т. Космеда, Л. Мацько, Д. Рязанцева, О. Халіман), своєрідного вияву в МКС, концептосфері різних мов (Е. Гетте, А. Вежбицька, О. Винарська, О. Димитрова, М. Красавський, А. Приходько, З. Фоміна), художньому тексті (В. Болотов, І. Бидіна, П. Волкова, С. Гладь, Я. Покровська), комунікативному просторі загалом (Ф. Бацевич, А. Загнітко, Т. Космеда, К. Седов, Й. Стернін, Т. Осіпова, І. Шкіцька), зокрема й з огляду на гендер (Г. Богданович, О. Горошко, Л. Синельникова, Л. Саліонович) тощо.

Традиційно мовознавці визначають категорію оцінки як позитивну чи негативну кваліфікацію предмета (М. Брандес), що передусім пов'язано з відповідними емоціями. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню категорії оцінки, у вітчизняній лінгвістиці потребують комплексного вивчення засоби вираження оцінки, передусім емоційної, в художньому тексті зокрема, з огляду на специфіку ментальності того чи того народу. Актуальним у цьому ракурсі є це дослідження.

Мета статті – схарактеризувати паремії-прокляття як найбільш давні й типові засоби вираження негативних емоцій як наслідку негативної оцінки довкілля, що властиві українській і російській ментальності. Об'єкт дослідження – негативні емоції та їх оцінка в художньому тексті М. Гоголя. Предмет – паремії-прокляття як найбільш поширені і типові засоби вираження негативних емоцій і їх оцінки в українській і російській лінгвокультурах. Матеріалом дослідження слугує твір М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» з урахуванням перекладу цієї російськомовної повісті українською мовою.

Український міф М. Гоголя, безперечно, глибоко індивідуальний і водночас загальнокультурний. Пантелеймон Куліш уважав, що російська література завдячує М. Гоголеві введенням в неї українського життя, побуту та репрезентації української ментальності, яку М. Гоголь омовлював засобами російської мови [15]. Повість «Вечори на хуторі біля Диканьки», як й усі інші

свої твори, М. Гоголь, як відомо, писав російською мовою, але при цьому вправно естетизував український побут, історію, звичаї і повір'я, передусім завдяки вкрапленню елементів української мови в канву російськомовного художнього тексту, а також специфічними українськими мовними одиницями чи категоріями (фонетичними, лексико-фразеологічними, словотвірними і граматичними), мовленнєвими тактиками, що репрезентують українське світобачення, світовідчуття і світорозуміння. Насамперед це українські частки, вигуки, що вплітаються в російськомовний текст, репрезентуючи український комунікативний і ментальний простір.

Наголосимо, що у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» М. Гоголь репрезентував «український дух», видаючи себе за українського хуторянина, народного оповідника пасічника Рудого Панька.

На думку Г. Богданович, культура, це «сукупність людських способів діяльності і її наслідку, що знаходиться у багатовекторній залежності від мови, визначається нею і впливає на неї» [2: 28]. Мова не тільки відображає культуру, але і є її складовою. Цей взаємозв'язок уперше і найбільш виразно, як відомо, відображено в працях В. фон Гумбольдта. На його думку, «різні мови — це не різні позначення одного і того ж предмета, а різні бачення його» [3: 305]. Концепція В. Гумбольдта отримала подальший розвиток у працях Ш. Баллі [1], О. Потебні [11], В. Маслової [8], В. Карасика [5] та інших учених.

Г. Богданович дає визначення явища лінгвокультурологізму «як тісного зв'язку мови і культури народу, розуміння розвитку мови як наслідку творчої діяльності людини» [2: 26]. Одним із базових положень лінгвокультурології є інтерпретація мовних фактів із позицій ментальної лінгвістики [2: 30]. Усталеною в мовознавстві є й думка, що важливим культурологічним джерелом є паремії як найбільш послідовні мовні репрезентанти культурних уявлень народу.

Зауважимо також, що однією з яскраво виражених рис національного характеру українців є кардіоцентризм, що виявляється в їхній надмірній емоційності. Можливо, меншою мірою, іншими способами вираження, але ця риса характеризує й національний характер російського народу. Емоції зазвичай репрезентуються у вигляді мовних засобів вираження позитивної чи негативної оцінки, що, безперечно, фіксується на відповідній шкалі оцінки [12: 237].

Категорія оцінки, як відомо, мотивована як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Ураховуючи це, лінгвісти виділяють відповідні типи об'єктивних та суб'єктивних оцінок. Серед суб'єктивних оцінок зазвичай виділяють емоційні чи модальні [6: 13]. Загальновідомо, що емоція передбачає оцінку, проте оцінка може бути й суто раціональною. Визнається як аксіома те, що емоційний, емотивний компонент мовлення тісно пов'язаний з оцінкою, є її складовою. Нейтральних емоцій просто не буває. З огляду на філософію, психологію, релігієзнавство, негативні емоції шкідливі для фізичного і психічного здоров'я людини. Щоб запобігти цьому, як уважають психологи, необхідно вміти їх нейтралізувати, вміти їх позбуватися, нейтралізувати.

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях із психології існують різні думки щодо тлумачення категорії емоцій. Американський психолог К. Ізард схиляється до думки, що «емоції утворюють первинну мотиваційну систему людини» [4: 15], а німецький психолог В. Вундт виділив тривимірний простір емоцій: задоволення – незадоволення, збудження – спокій, напруження – розрядка [7: 34]. Отже, беззаперечним є факт, що емоція передбачає оцінку, а оцінка натомість є одним із основних змістових компонентів смислу висловлювання, тексту чи дискурсу, передусім художнього.

В арсеналі комунікативних мовних засобів українців, як і росіян, містяться, на щастя, й такі мовні засоби, що зреалізують збудження, обурення, незадоволення, але їх використання приводить людину в стан рівноваги, спокою, може спочатку загострити, але згодом нейтралізувати конфлікт, вияв надмірних емоцій гніву, люті, ненависті і под. Саме до таких мовних засобів відносимо паремії-прокляття. Якщо розглядати статус прокляття як мовної одиниці з огляду на граматичні категоріальні ознаки, то ці одиниці науковці слушно відносять до вигуків, інтер'єктивів [9: 471], що їх призначенням і є вияв емоцій.

Сучасні вчені виділяють такі компоненти структури оцінки, зокрема й емоційної, як суб'єкт, об'єкт, основа, характер, шкала. Суб'єктом оцінки є, як відомо, мовець з огляду якого відбувається оцінка. Реалізується оцінка відповідно на основі аксіологічної шкали, що є в ментальній картині світу людини і з'являється на основі її переживань, емоцій, мислення.

Загальновідомим є й той факт, що людина частіше переживає негативні емоції, а мовних засобів для вираження негативної оцінки і негативних емоцій в кожній мові існує більше [див про це: 12]. Українці й росіяни здавна для цього використовували передусім паремії-прокляття, що давали змогу зняти накопичення негативної енергії, запобігти стресу, вияву агресії.

У «Вечорах на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя знаходимо такі приклади використання прокляття у російськомовному варіанті, що легко відтворюються українськомовним еквівалентом, порівн.: *Чтоб ты подавился, негодный бурлак!* [16: 6]; *Чтоб твоего отца горшком в голову стукнуло!* [16: 6]; *Чтоб он поскользнулся на льду, антихрист проклятый!* [16: 6]; *Чтоб ему на том свете черт бороду обжег!* [16: 6] // *Щоб ти подавився, паскудний бурлако! Щоб твоего батька горшком по голове стукнуло!* [15: 6]; *Щоб йому на тім світі чорт бороду обсмалив!* [15: 6]. Омовлюються і невербальні засоби вираження негативних емоцій, що практично однаково репрезентуються в російській та українській мовах, як-от: *Я плюю на него!* [16: 32]; *Я плюю на нього!* [15: 32].

В авторській вибірці зафіксовано російськомовні прокляття та їх українськомовні еквіваленти, в яких мовець є одночасно й суб'єктом, й об'єктом негативної оцінки як наслідку вербалізації негативних емоцій, наприклад: *Враг меня возьми!* [16: 15]; *Эх, хват! Вот бог убей меня на этом месте...* [16: 17]; *Скорее песок взойдет на камне и дуб погнется в воду, как верба, нежели я нагнусь перед тобою!* [16: 18]; *Я скорее тресну, чем допущу до этого!* [16: 18]; *Чтобы мне отдохнули руки и ноги, если что-нибудь когда-либо крал, выключая разве вареники с сметаной у матери, да и то еще когда мне было лет десять от*

роду [16: 17]; *А щоб ты подавился этими галушками!* [16: 33]; *Чтоб ты подавился этим камнем!* [16: 33]; *Вот убей меня бог! Бог меня убей, я сам себе голова!* [16: 29]; *Враг би мене взяв, якщо мені, голубко, не уявилася твоя пика барабаном...* [15: 15]; *От бий мене сила божья! Хай мене сила божья поб'є!* [15: 29]; *Хай він пропаде!* [15: 35]. Частина з них, як бачимо, репрезентована в російськомовному тексті українським украпленням, макаронічною мовою, що теоретично не може мати перекладу. Подібне є складовою феномену Гоголевого стилю. Українська ментальність у наведених пареміях-прокляттях репрезентує схильність української мовної особистості суб'єктивно репрезентувати негативні емоції, пропускаючи їх через особистісне «Я» на контрасті із категорією «Інший», ворожий до «Я» (*Чтобы мне отдохнули руки и ноги, если что-нибудь когда-либо крал, выключая разве вареники с сметаной у матери, да и то еще когда мне было лет десять от роду*), при цьому залучаються компаративні конструкції, перформативи, що інтенсифікують вияв оцінки (*Скорее песок взойдет...; Я скорее тресну, чем...*), категоричні імперативні конструкції, виражені простими і складеними формами наказового способу (*...возьми! ...убей! Хай.. пропаде...*) і менш категоричні при використанні переносного значення умовного способу (*чтобы отдохнули...; би мене взяв...*). Найявна вказівка на особистісну автономію, незалежність (*Сам собі голова!*), гумор, жарт (*Враг би мене взяв, якщо мені, голубко, не уявилася твоя пика барабаном...*), вияв категорії інтимізації, що пом'якшує негатив (звертання *голубко*), набожність українців, їхнє звертання до Господа в ситуації наявності негативу, усвідомлення того, що є кара Божя, найсильніша, і кожний отримає своє, буде не лише негативно оцінений, але й відповідно покараний (*Вот бог убей меня на этом месте... От бий мене сила божья! Хай мене сила божья поб'є!*). Вияв емоційної оцінки посилюється додатковим використанням інших вигуків чи часток (*Эх, хват! Вот...; еще; разве...; да и то...*). Прокляття ґрунтуються на залученні морально-етичної категорії власного здоров'я як найбільшої цінності (*Чтобы мне отдохнули руки и ноги...*). У структурі прокляття містяться українські слова-символи, безеквівалентні слова, як-от у наведених прикладах: *верба, вареники, галушки*. Крім того, простежуємо специфічне сприйняття *ворога*, звертання до нього як до найбільшого негативу, нечисті (відомо, що українці постійно боролися за незалежність, оскільки систематично страждали від завойовників, що й виробило таке своєрідне зневажливе ставлення до ворогів, яких навіть називають *вороженьками*), найбільшого супротиву.

Об'єктом негативної оцінки може бути будь-який предмет чи особа як джерело виникнення в мовця негативних емоцій, що засвідчує факт використання не лише оцінювальних слів, але й слів-оцінок [див. про це: 6], що практично не містять денотативного значення, а лише сигніфікативно-прагматичне, тобто оцінка репрезентується узагальнено, наприклад: *Нечестивец! поди умойся наперед! Сорванец негодный! Я не видала твоей матери, но знаю, что дрянь! и отец дрянь! и тетка дрянь! Столетней! что у него молоко еще на губах...* [16: 6]; *Дурень, дурень! тебе, верно, и на роду написано остаться таким!* [16: 9]; *Провалитесь, проклятые сорванцы!* — кричал голова...

[16: 31]; *Чтоб он издохнул, собачий сын!* [16: 32]; *Чтобы он подавился этим камнем!* [16: 33]; *Ах ты, безмозглая башка!* [16: 9]; *Вишь, проклятая ведьма, чтоб ты не дождала детей своих видеть, негодная!* [16: 66]; *Я не бачила твоєї матері, та знаю, що погань, і батько погань! і тітка погань!* [15: 6]; *«Згиньте ви, прокляті гульвіси!» – кричав голова...* [15: 31]; *Бодай він здох, сучий син!* [15: 32]; *А бодай він подавився цим каменем...* [15: 33].

До таких слів-оцінок традиційно відносять лексеми і словосполучення типу *нечестивець, сорванець (гульвіса), дрянь (погань), собачий син (сучий син), дурень, безмозглая башка, проклятая ведьма, негодная* і под. Предметом негативної оцінки в прокляттях можуть виступати члени родини – мати, батько, тітка (*Я не видала твоєї матері, но знаю, что дрянь! и отец дрянь! и тетка дрянь!*) і под., але, на відміну від інвективної лексики, зазначені слова, вжиті в прокляттях, є менш образливими та брутальними, такими, що мають евристичну тональність. Найстрашнішими побажаннями є побажання смерті, хвороби, що може зреалізуватися прямо (*Чтоб он издохнул...*) або, що простежується частіше, непрямо (*Провалитесь, проклятые сорванцы! Чтобы он подавился этим камнем!*). Негативні вчинки чи емоції репрезентувалися із поняттям нечистоти, бруду в прямому розумінні (*Нечестивец! поди умойся наперед!*). Прокляття мали й гендерне скерування, зокрема для жінки найстрашнішим було побажання не мати дітей, ніколи їх не бачити (*Чтоб ты не дождала детей своих видеть!*). Цікаво, що у цьому разі використовували дієслово у формі недоконаного виду, тобто прокляття не мало обмеженості.

Негативна оцінка в російській та українській лінгвокультурах виражається прокляттями, що мають форму насамперед мовленнєвого жанру погрози, однак така погроза репрезентується часто жартівливими намірами (позбавити традиційної чоловічої зачіски як символу козацького роду – *оселедця* чи символу сили, зрілості і мужності чоловічої статі – *вусів* або суто чоловічої розправи шляхом бійки), наприклад: *Если ты мне когда-нибудь покажешься в хате или хоть только под окнами, то слушай, Петро: ей-богу, пропадут черные усы, да и оселедец твой, вот уже он два раза обматывается около уха, не будь я Терентий Корж, если он не распроцается с твоею макушкой!* [16: 21]; *И ты поверил ему! Врет он, проклятый! Когда-нибудь попаду, право, поколочу его собственными руками. О, я ему послушу жиру!* [16: 98] // *Скуштує він, собачий син, які в мене кулаки!* [15: 17]; *Я йому спущу жиру!* [15: 98]. Напевно, краще репрезентувати словесну погрозу, вихлюпнувши в такий спосіб негативні емоції, але відповідної дії не вчинити. Очевидно, так зреалізувалася мудрість наших предків. Вони вміли нейтралізувати негативні емоції, стрес, агресію словесно.

Виявом негативної оцінки як наслідку негативних емоцій у досліджуваних лінгвокультурах на лексико-семантичному рівні є використання слів, що йменують нечисту силу як вияв найвищої негативної оцінки, зокрема це *диявол, чорт, біс, дідько, сатана, чортовщина* чи *чортові діти, чортяче насіння, диявольське плем'я, бісівський коваль* і под., наприклад: *То-то и есть, что если где замешалась чертовщина, то ожидай столько проку, сколько от голодного москаля!* [16: 8]; *Черт меня возьми вместе с тобою, если я видел*

на веку своем! [16: 9]; *Что он думает, дидько б утысяся его батькови!* [16: 29]; *Убирайтесь вслед за отцами на виселицу, чертовы дети!* Попроставали, как мухи к меду! [16: 31]; *Чтобы вы перелопатились, дьявольское племя!* [16: 44]; *Постой ты, бесовский кузнец, чтоб черт покочотил и тебя, и твою кузницу, ты у меня напляшешся! Вишь, проклятый шибеник!* [16: 54]; *Вишь, дьявольское место! вишь, сатанинское наваждение! впуается же ирод, враг рода человеческого!* [16: 102]; *А чтоб ты, проклятый сатана, не дождал детей своих видеть!* [16: 103] // *Отуди до дідька! от тобі й весілля!* [15: 6]; *Щур тобі, нек тобі, сатанинське наваженіє!* [15: 7]; *Гетьте слідом за батками на шибеницю, бісові діти!* [15: 31]; *Це ти, собачий сину! Ач, чортяче насіння!* [15: 18]; *Бачиш, чортів діти! хіба так танцюють? Ось як танцюють!* [15: 171]; *А, проклятий сатано! щоб ти був подавився гнилою динею!* [15: 172]; *А щоб тобі, проклятий сатано, не довелося дітей своїх бачити!* [15: 173].

Центром світу М. Гоголя стає дуалізм божественного і диявольського. Біс, чорт чи не головний персонаж «Вечорів на хуторі біля Диканьки». Усе це знаки ірраціонального, потойбічного, злого у творі М. Гоголя.

Жінка, як свідчать персонажі М. Гоголя, – джерело бісівського начала, наприклад: *Господи, боже мой, за что такая напасть на нас грешных! и так много всякой дряни на свете, а ты еще и жинок наплодил!* [16: 9]; *Геть, геть, чортова бабо! Це не твоє добро!* [15: 170]; *Ач, проклята відьма, бодай ти не діждала діток своїх бачити, негіднице!* [15: 171]. Тут М. Гоголь вербалізує чоловіче ставлення до жінки, що є вираженням патріархального архетипового стереотипу негативного сприйняття жінки. Уважалося, що жінка частіше за все, як і нечиста сила, породжує негативні емоції, хоча не заперечується, що вона є і джерелом позитивного почуття любові, що виникає внаслідок її вміння чаклувати; красу жінки, її розум також уважають наслідком її походження від відьми.

Викладені спостереження свідчать, що прокляття, які активно використовувалися в мовленні українців ще наприкінці ХІХ століття, були різними мовними засобами репрезентації негативної оцінки, давали змогу нейтралізувати вияв незадоволення, обурення, гніву, люті, агресії, тобто негативних емоцій і їхнього наслідку загалом.

Натомість шкода, що у ХХ столітті ця мовна формула репрезентації негативних емоцій майже зникла з мовлення українців. Її змінила брутальна, лайлива лексика, мат, що значною мірою репрезентовано й запозиченими мовними лексико-фразеологічними і граматичними засобами, передусім вигуками, негативними лайливими виразами, насамперед запозиченими з англійської мови, що привнесені в мовлення українців із мови іноземних фільмів, ЗМІ тощо. Сьогодні українці запозичують навіть жести, що містять вияв негативних емоцій, негативного ставлення до довкілля. Проте наскільки подібні запозичення впливають на зміну ментальності українців необхідно ще з'ясувати, що й складає перспективу цього дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка : [монографія] / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1955. – 416 с. 2. Богданович Г.Ю. Русский язык в аспекте лингвокультурологии : [монографія] / Г.Ю. Богданович. – Симферополь,

2002. – 391 с. 3. **Гумбольдт В.** Избранные труды по языковедению : [монографія] / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с. 4. **Изард К.** Психология эмоций : [монографія] / К. Изард. – Санкт-Петербург : Питер, 1999. – 460 с. 5. **Карасик В.И.** Лингвокультурный типаж «английский чужак» : [монографія] / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2006. – 240 с. 6. **Космеда Т.** Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : [монографія] / Т. Космеда. – Львів : Львівський національний ун-т імені І. Франка, 2000. – 349 с. 7. **Кириленко Г.С.** Психология : емоційна сфера особистості : [підручник] / Г.С. Кириленко – Київ, 2007. – 255 с. 8. **Маслова В.А.** Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений]. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с. 9. **Мацько Л.** Інтер'єктиви в українській мові // Л. Мацько. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 453–518. 10. **Островська О.М.** Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Англійська мова / О.М. Островська. – Львів, 2001. 11. **Потебня А.А.** Труды по языкознанию : [монографія] / А.А. Потебня – М. : Гнозис, 1996. – 313 с. 12. **Сліпецька В.Д.** Прокляття як засіб репрезентації негативної комунікації. 13. **Шкіцька І.Ю.** Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект : [монографія] / І.Ю. Шкіцька; [наук. ред. проф. В.М. Бріцин]. – Тернопіль : Воля, 2012. – 525 с. 14. **Яловець А.І.** Прагматика засобів вираження негативної оцінки в сучасній англійській мові / А.І. Яловець // Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки. – Луцьк, 2007. – Вип. 4. – С. 248–252. 15. <http://phantastika/ru>.